

výrobní plány v závodech a dávali frontě pokud možno nejvíce a nejkvalitnější výrobky, ať už šlo o zbraně, oděv či jiné potřeby.

Autorka Sečkina si správně všímá velké úlohy žen a mládeže. Ti všichni výborným způsobem nahradili muže, kteří odcházeli bránit vlast se zbraní v ruce. Konec konců nebyli to jen pracující v továrnách, na které kladla Velká vlastenecká válka veliké požadavky. L. P. Sečkina velmi správně nezapomíná na kolchozníky, kteří se tak čestně zapojili do boje s hitlerovci. Autorka podrobně uvádí nesmírně zajímavá fakta o tom, jak se zvyšovaly výnosy polí, jak byla obdělávána nová půda, píše o hrdinství tadžických žen a mládeže při sklizních apod.

V době, kdy se dočasně podařilo nacistickým okupantům obsadit bohaté oblasti Sovětského svazu — Ukrajinu, Bílou Rus atd. — proudily z Tadžikistánu na frontu vlaky s obilím, bavlnou a jinými zemědělskými produkty.

Konečně nezapomíná L. P. Sečkina ani na tak závažnou okolnost, jakou byla osobní pomoc tadžického lidu frontě. Obyvatelstvo Tadžické SSR poslalo vojákům na frontu množství darů, které porídilo z vlastních prostředků. Také do oblastí, které byly postupně osvobozovány slavnou Sovětskou armádou, posílali dělníci a kolchozníci potraviny, šatstvo apod., aby bratrsky pomohlo obyvatelstvu, jež bylo často o všechno oloupeno nacistickými vrahy. Dobrovolné sbírky pro frontu a osvobozené oblasti SSSR, byly důkazem nesmírné obětavosti a vlastenecké Tadžiků. Mnozí z nich dávali takřka poslední, aby pomohli ještě ubožejším, aby potěšili vojáky na frontě.

Autorka L. P. Sečkina si pak všímá také úlohy, jakou měla kultura a věda v Tadžické SSR v letech Velké vlastenecké války. Ukazuje plasticky na mnoha příkladech, jak vědečtí pracovníci ve všech oborech stáli v předních řadách společného boje tadžického lidu. Svou prací přispěli významným způsobem k plnění úkolů, především hospodářských úkolů, na příklad při hledání nových zdrojů surovin, při stavbě nových závodů, v průmyslu i v zemědělství atd. Také spisovatelé a umělci se stali svou prací významnými pomocníky v boji proti fašismu.

Tako kratičká rekapitulace problematiky, kterou zahrnuje L. P. Sečkina do své první studie, jistě nepostihla všechno, přesto je si snad možné udělat obraz o této práci. Jde především o studii dobře materiálově fundovanou, čerpající jak z tiskového, tak archivního materiálu. Využití obojího druhu pramenného materiálu je po metodické stránce velmi správné. Tato zásada bývá totiž v některých pracích s novou a nejnovější tematikou nesprávně opomíjena. Kniha podává celkový pěkný přehled o úsilí tadžického lidu v boji proti okupantům v jeho zázemí. Čtenář z Československé socialistické republiky čte tuto knihu se zvláštním zaujetím. Poznal totiž příslušníky tadžické národnosti při osvobozovacích bojích Sovětské armády na území naší republiky, poznal jejich obětavost, zná cenu obětí všeho sovětského lidu z doby druhé světové války. Tím více vhod přišla našemu čtenáři kniha L. P. Sečkiny, ze které se dozví o činnosti Tadžiků a vůbec obyvatel Tadžické SSR za Velké vlastenecké války. Samotné téma je velice záslužné, poněvadž je zatím málo podrobných a dokonalých prací, které by popisovaly činnost sovětského lidu v zázemí. Považujeme monografii L. P. Sečkiny za velice záslužnou, materiálově i metodicky přínosnou příspěvek k budoucí syntéze, ke zpracování činnosti lidu celého Sovětského svazu v zázemí Velké vlastenecké války.

*

Ve druhé knize si autorka všímá hrdinů svého lidu, Hrdinů Sovětského svazu, kteří se obzvláště významenali na frontách Velké vlastenecké války. Kniha je v podstatě soubor biografii Tadžiků — Hrdinů Sovětského svazu. Z hlediska českého čtenáře je zajímavá především proto, že mezi 44 Hrdiny jsou i ti, kteří bojovali za osvobození Československa, kteří položili v naší půdě své mladé životy.

V době, kdy se usilovně shromažďují materiály jakéhokoli druhu o historii Velké vlastenecké války, má tato kniha, zvláště pro tadžický národ, prvotní význam, dokumentární význam. Přináší množství materiálu o hrdinství tadžického lidu na frontách války 1941—1945. Přáli bychom si jistě všichni, aby podobné knihy byly vydávány ve všech republikách Sovětského svazu, aby se staly významným podkladem k vypracování podrobných dějin Velké vlastenecké války. Kniha L. P. Sečkiny takovým podkladem a přínosem rozhodně je.

Zdeněk Konečný, František Mainouš

40-letíje Azerbajdžanskoj sovětskoj socialističeskoj respubliky. Izdatelstvo AN Azerbajdžanskoj SSR, Baku 1960, str. 390

K významnému 40. výročí vzniku Ázerbajdžánské SSR vydal Historický ústav AN ÁSSR obsáhlý sborník studií, které se snaží zachytit po všech stránkách bohatý rozvoj země po celých 40 let. Práce je dílem kolektivu ázerbajdžánských historiků, psána částečně v ruském, částečně v ázerbajdžánském jazyce (ovšem s obsáhlými ruskými resumé). Cílem ázerbajdžánských histo-

říků zřejmě bylo seznámit čtenáře s různými stránkami vývoje Ázerbájdžánu v sovětském období. Sborník obsahuje vždy studii syntetičtějšího charakteru a potom nejdůležitější otázky téže problematiky rozebírají podrobněji analytické příspěvky. Je pochopitelné, že se při nejlepší vůli nemohlo autorům podařit postihnout všechny stránky života ázerbájdžánského národa. V každém případě však svými rozborů situace přispěli k podstatnému obohacení znalostí dějin ÁSSR a nezasvěcenému čtenáři, zejména mám na mysli příslušníky jiných národů a zemí, podali první ucelenější poznání. Jednotlivé studie mohou být v mnohém příkladem přístupu marxistického historika k zvládnutí novodobé tematiky, ať už jde o články hodnotící větší časový úsek ázerbájdžánských dějin, nebo vymezený problém. Škoda jen, že sborník nezačíná nebo nekonečí studií, která by se pokusila aspoň v hrubých rysech zhodnotit celkový vývoj ÁSSR, a to po stránce politické, hospodářské i kulturní. K celkovému pohledu na sborník třeba ještě dodat tolik, že všichni autoři pracovali na základě širokého materiálového výzkumu, že zvládli velmi dobrým způsobem heuristiku. Ázerbájdžánští historikové psali své studie na základě různorodého pramenného materiálu: archivního, tiskového, statistického, často používají paměti. Není snad ani třeba dodávat, že jsou vyzbrojeni důkladnou znalostí klasiků marxismu-leninismu, zejména děl Leninových, znalostí odborné literatury a publikovaného pramenného materiálu. Jen tak mohly vzniknout studie vsuktuku velmi dobré úrovně, které mohou být historikovi novověkých dějin kterékoli země příkladem jak pokud jde o heuristické zvládnutí problematiky, tak zejména po stránce metodického přístupu.

Jako úvodní studie je zařazen příspěvek akademika I. A. Gusejnova, Veliký říjen v Ázerbájdžánu. Dovíme se v něm základní poznatky o vlivu VŘSR na rušné politické dění v Ázerbájdžánu, až do vzniku ÁSSR. Vycházejí především z Leninových děl, ukazuje autor na svízelnou práci ázerbájdžánských komunistů v čele s Azizbekovem, Šaumjanem, Mikojanem, Džaparidze aj., kteří měli o to svízelnější situaci, že Ázerbájdžán byl do Říjnové revoluce jednou z nejzaostalejších zemí zaostalého Ruska, kde vysoko převládalo zemědělství nad průmyslovou výrobou. Záchranou pro Ázerbájdžán byl neobyčejně revoluční bakinský proletariát; na základě jeho činnosti mohli komunisté vytvořit Bakinský Sovět lidových komisařů. Sovět pracoval jen od dubna do září r. 1918, kdy se podařilo dočasně zvítězit kontrarevoluci a zahraničním imperialistům, jejichž prvním činem byla poprava 26 bakinských komisařů. Nevládli dlouhou; bakinský proletariát, vedený komunistickou stranou, je svrhl, a dal zmiznout r. 1920 Ázerbájdžánské SSR.

Další dva příspěvky zpracovávají podrobněji činnost Bakinského Sovětu lidových komisařů a revolučních výborů v Ázerbájdžánu. Je to článek S. S. Alijarova. Působení Bakinského Sovětu lidových komisařů ke zlepšení materiálního postavení pracujících (duben—červenec 1918), který rozebírá materiál o kolektivní smlouvě, na niž musila přistoupit „naftařská buržoazie“. Bakinský Sovět lidových komisařů hned 2. 6. 1918 uzákonil tuto smlouvu bakinských dělníků s buržoasií, kterou se např. zvedly mzdy až o 90%. Sovět vytvořil speciální Komisi práce, která se zabývala výhradně otázkami, jak zlepšit postavení dělníků v daných poměrech. Druhá zmíněná studie je od M. M. Mirgadiaeva, Organizace prvních orgánů proletářské diktatury — revolučních výborů v Ázerbájdžánu. Autor zajímavým způsobem líčí vznik a činnost tzv. revolučních výborů, které se zrodily hned po ustavení ÁSSR 20. 4. 1920; řídily první etapu jejího vývoje. Hned 28. 4. vytvořil ÚV KS(b) ÁSSR Prozatímní Revoluční výbor, jako jediný orgán vlády v zemi. Brzy potom začaly pracovat také místní revoluční výbory, především ve významných střediscích ÁSSR. Revoluční výbory vytvořily základ a předpoklady k Sovětům, které je nahradily od poloviny r. 1920.

Celkový pohled na rozvoj průmyslu podává studie J. A. Tokarževského, Sovětský Ázerbájdžán — přední průmyslová republika. Autor dokazuje na srovnávání se stavem průmyslu před VŘSR, jak sovětská vláda cílevědomě budovala a vybudovala z Ázerbájdžánu za 40 let přední průmyslovou velmoc v SSSR. Jediným průmyslovým odvětvím před VŘSR byla těžba nafty (90% veškeré průmyslové výroby). Zcela jiná situace nastala v ÁSSR, zejména v letech sovětských pětiletek. Nejen že se podstatně rozšířila těžba nafty, ale současně rostly nové obory průmyslu: textilní, chemický, strojírenský, zpracování barevných kovů, těžba rud, potravinářský průmysl, rozvoj elektřifikace atd. Kromě toho, že se Baku stalo přední průmyslové středisko nejen ÁSSR, nýbrž celého SSSR, byla vystavěna nová průmyslová města: Kirovabád, Nucha, Kuba, Sumgait, Mingečaur, Daškesan aj. Statistická čísla o výrobě a o životě dělníků jasně dokazují blahodárný vliv sovětské vlády na rozvoj Ázerbájdžánu. Závěrem nás autor ve stručnosti seznamuje s budoucím rozvojem ÁSSR, který zase ještě daleko předčí dosavadní etapu. Studie Tokarževského usiluje o celkový pohled na rozmach průmyslu v ÁSSR; jistě s maximálním zdarem. Na druhé straně se ukazuje, kolik práce ještě čeká na ázerbájdžánské historiky při zpracování jednotlivých problémů, např. historie mnoha závodů, které sehráli rozhodující úlohu v budování průmyslového Ázerbájdžánu.

Ukázku takovýchto dílech analytických prací najdeme i v samotném sborníku, a to ne jednu,

nýbrž hned tři. První z nich napsal A. A. Mamedov, Dělnická třída Ázerbájdžánu v letech první pětiletky. První pětiletka je jistě v celkovém vývoji nesmírně zajímavá, protože tvořila předpoklady a základní kameny k bouřlivému rozvoji průmyslu. Autor si všímá především pracovních výsledků naftařů, kteří v r. 1927 vytěžili 757,8 tisíc tun nafty, kdežto v r. 1932, 12 818,3 tis. tun. Neméně zajímá autora rozmach strojírenského průmyslu, reprezentovaného v první řadě závodem por. Šmidta, který v první pětiletce ztrojnásobil výrobu. Stranou nezůstává ani lehký průmysl, potravinářský aj. v různých městech ÁSSR. Druhá část článku rozebírá otázku růstu dělnické třídy, pracovní metody, socialistické soutěžení apod. Pětiletku splnil ázerbájdžánský lid za 4 roky a 3 měsíce, naftaři dokonce za dva a půl roku.

Ještě speciálnější je článek Z. A. Dulajeva, Z dějin nového socialistického města Ázerbájdžánu — Sumgajta. Nemysleme však, že téma je neúměrně úzké, vždyť vznik nového průmyslového města, to je problematika pro desítky historických studií, k nimž ázerbájdžánští historikové jistě v nejbližší době sáhnou. Sumgajt je typickou ukázkou vzniku nového průmyslového centra, moderně zbudovaného od samotných základů. Město dovedlo změnit vzhled národního hospodářství země, neobyčejnou měrou posílilo těžký průmysl, strojírenství, chemický průmysl atd. V Sumgajtu jsou moderní tovární unikátní v celém SSSR (např. výroba syntetického kaučuku aj.). Autor nezůstává jen u líčení růstu průmyslových závodů, nezapomněl ani na obyvatele města, kteří se rekrutovali převážně z rolníků, a vylíčil i kulturní zařízení, jakož i celkový vzhled města Sumgajtu.

Obdobnou studii přispěla do sborníku N. G. Osipova, Z dějin budování Mingečaurské hydroelektrárny. Toto obrovské dílo vydalo užitek v mnoha směrech: zabezpečilo průmysl laciným zdrojem energie, neobyčejně ovlivnilo podmínky vodohospodářské a zemědělskou výrobu. Kromě toho radikálně vyřešilo každoročně se opakující boje s řekou Kurou, která se rozlévala a po opadnutí vody znamenal nános bláta v parném podnebí nevyčerpatelný zdroj malarie, kdysi metly Ázerbájdžánu. Mingečaurské vodní dílo bylo vystavěno po Velké vlastenecké válce. Kromě toho dnes představuje Mingečaur další významné průmyslové středisko ÁSSR.

Sborník pokračuje třemi články, týkající se problematiky ázerbájdžánské venkova. Zahajuje E. I. Mamedov a Z. B. Sichlinskij, Vítězství kolehozního zřízení v Ázerbájdžánu. Za první kolchozy pokládají oba autoři již tzv. komuny a zemědělské artěly, vzniklé hned v prvních letech sovětské vlády v zemi. Rozvoj kolchozů lze však klást teprve do 30. let. V r. 1929 bylo např. v ÁSSR 535 kolchozů, vlastnicích necelá 4% půdy. Zlom ve vývoji učinila první pětiletka, protože na jejím konci obhospodařovalo 3340 kolchozů zhruba polovinu půdy. Rozvoj se nezastavil, takže v r. 1937 vlastnil socialistický sektor 91,7% veškeré obdělávané půdy. Kolchozní zřízení složilo účty a ukázalo, že je životaschopné, zejména v letech poslední války.

Je samozřejmé, že růst kolchozů nebyl jen v zájmu rolníků, nýbrž současně dělníků. Na pomoc bakinských dělníků kolchozům ukazuje druhý článek z této problematiky, B. S. Kurbanova, Úloha bakinských dělníků při vítězství kolchozního zřízení na ázerbájdžánské vesnici. Pomoc měla několik stránek: politickou, materiální, kulturní, organizační aj. Důležitou formou pomoci byli ti bakinští dělníci, kteří byli posláni pracovat na čas do vesnice, aby tam budovali kolchozy, opravovali zemědělské stroje, všestranně politicky pracovali atd. Autor dokazuje, jak bakinští dělníci mají nemalý podíl na tom, že na ázerbájdžánské vesnici vyrostli noví, socialističtí lidé.

Poslední ze skupiny studií se zemědělskou problematikou je článek D. G. Kudratova, Z dějin budování sovcůžů v Ázerbájdžánu. Sovchozy byly budovány ještě před rozvojem kolchozního hnutí, aby svým technickým vybavením a dobrými výsledky byly vzorem a důkazem správné politiky komunistů v zemědělské otázce. Již v r. 1920 pracovaly v zemi první sovcchozy, jejich skutečný rozmach však spadá až do let první pětiletky. Všechny tři studie jsou nesporně dobrými příklady práce historika na tomto poli, zdaleka však nemohly vyčerpat veškerou bohatost problematiky ázerbájdžánské vesnice. Na tomto úseku čeká ázerbájdžánské historiky jistě mnoho práce.

Vo sborníku následuje práce M. I. Najděla, Odborové organizace ÁSSR u dobé rozvoje rekonstrukce národního hospodářství i výstavby základů socialistické ekonomiky (1926—1932). Jde opět o dílčí úsek z dějin odborového hnutí, činnosti odborových organizací, která si v budoucnu zaslouží celkové monografické zpracování. Autor sleduje většinou výsledky zasedání rozličných výborů a konferencí na různém organizačním stupni. Odbory měly nesporně pod vedením KS ÁSSR velikou úlohu v rozvoji země.

Skupina tří studií je věnována otázkám kulturního rozvoje ÁSSR. T. A. Musajeva píše o boji za likvidaci negramotnosti v Ázerbájdžánu (1928—1932). Otázka likvidace negramotnosti byla základním problémem pro skutečné bohaté rozvoje kultury vůbec. Při vzniku ÁSSR dosahovala gramotnost lidu toliko 9,3%, při tom na venkově jen 3% a u žen 1%. V zemi pracoval zvláštní Výbor pro boj s negramotností. Způsoby boje byly různorodé. V první řadě bylo třeba získat lid, a to se podařilo. Zaměstnanci závodu por. Šmidta se např. rozhodli, že zlikvidují negramotnost

během jediného roku; podobných závazků bylo více. Na vesnicích byla zřizována speciální střediska pro výuku atd. Důležitou úlohu mělo zlatinizování ázerbájdžánské abecedy. Boji za jeho uskutečnění věnuje autorka značnou pozornost; byl dokončen r. 1932. V téměř roce stoupla gramotnost ázerbájdžánského lidu na 42%.

I. Isajev zpracovává téma: Baku — středisko ázerbájdžánské socialistické kultury. Také tato problematika je příliš široká, než aby ji bylo možno vtěsnat do jediného článku. Přesto se autorovi podařilo podat čtenáři základní přehled vývoje mnohostranných kulturních zařízení Baku. Také Isajev začíná otázkou negramotnosti, která byla likvidována v Baku počátkem 30. let. Potom sleduje autor rozvoj středního a vysokého školství, vědeckých ústavů (především Akademie věd), musejí, knihoven, kin, tisku, filmu, divadla atd. Uloha Baku ve vývoji národní kultury, vědy, osvěty a umění je nesporná.

Ještě širší problematika z oblasti kultury se zabývá N. Pašajev v článku: Kulturní vývoj v Ázerbájdžánské SSR. Skladba studie zůstává táž: od likvidace negramotnosti postupuje k řízení budování školství atd. Nebylo v silách ani možnostech studie, aby podala něco více, než vlastně statistický výčet k rozvoji škol, vědeckých ústavů, divadel, knihoven a všech ostatních kulturních institucí a zařízení. Přesto získává čtenář představu o mohutnosti ázerbájdžánské kultury a tím více ho láká dozvědět se o ní mnoho podrobného, ať už jde o kteroukoli geografickou či obsahovou oblast. Zcela jistě si i tento úsek dějin ÁSSR vyzádá mnoho podrobnějších analytických a pak syntetických studií, i když bylo již mnoho uděláno.

Závěrečnou studii napsal G. A. Madatov a týká se účasti Ázerbájdžánců v partyzánském a protivěštickém boji ve Francii v letech Velké vlastenecké války. Je tu vylíčena ukázka mezinárodní solidarity mírumilovných lidí v boji proti válce, proti fašismu. Autor sleduje osud jedné skupiny Ázerbájdžánců, uvězněných v hitlerovském koncentračním táboře na území Francie, kteří uprchli a bojovali jako partyzáni spolu s francouzskými občany proti německým okupantům. Také tato studie by měla být podnětem k zpracování mnohem širší problematiky o účasti ázerbájdžánského lidu na osvobození různých zemí Evropy v době Velké vlastenecké války. Československá socialistická republika by mohla být zrovna jedním příkladem, na jejímž osvobození měli ázerbájdžánská vojíci a partyzáni svůj podíl. Na základě vzpomínek přímých účastníků se taková studie a publikace dokumentárního materiálu v ČSSR připravuje.

Uzavíráme knihu o čtyřiceti letech Ázerbájdžánské SSR. Mnoho nám tato kniha řekla, mnohé pochopitelně jen napověděla a vzbudila u nás touhu po bližším, podrobnějším seznámení s bohatou, rušnou, ale krásnou historií této podivuhodné země. A tím byl, myslím, smysl i cíl sborníku splněn.

Zdeněk Konečný

Brno v minulosti a dnes, Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna, I, II, vyd. Krajské nakladatelství v Brně, 1958—1960.

Při brněnské pobočce historického ústavu ČSAV byla zřízena komise brněnských historiků z různých pracovišť pro nové zpracování dějin Brna. Za finanční podpory MěNV začala vydávat roční vědecké periodikum *Brno v minulosti a dnes*, v němž mají být soustředěny přípravné práce k tomuto dílu. První dva ročníky přinášejí pestrý výběr článků historických, jejichž tematika sahá od počátku města až po současnost, studie o dějinách brněnského kulturního života, národopisné materiály, kroniku vědeckého života i poměrně bohatou rubriku recensní.

Z historické problematiky zasluhují pozornosti především první dvě Rozpravy, obsáhlejší studie, převyšující rozsah článku, které budou pravidelně připojovány ke každému číslu. V první popisuje Jar. Dřímál „Sociální boje v Brně ve 20. letech 16. století“. Městské kroniky, listiny a korespondence dovolily Dřímálovi sledovat velký spor mezi „obcí“ a „radou“ o různé hospodářské i politické otázky, které ovlivňovala patriocijská městská správa proti zájmům řemeslnictva a chudiny. Spor se většinou řešil intervencemi soupeřících stran u královského dvora, od něž se čekalo rozhodnutí, ale docházelo i k srocování chudiny a k nebezpečí povstání. Konečný výrok králův posílil patriaci a požadavky obce nesplnil. Značnou pozornost věnuje Dřímál sociálním příčinám sporu, které vidí ve zhoršující se situaci královských měst v době hospodářského nástupu feudálního velkostatku. Otiskuje řadu materiálů a tabulek o sociálním rozvrstvení a postavení městského obyvatelstva, které jsou dalším příspěvkem k rozvíjejícímu se studiu městské sociální struktury v 16. stol. Význam brněnského hnutí se plně ukáže až v souvislosti s podobnými akcemi v jiných moravských městech, k nimž Dřímál shromažďuje materiál. Moravská města se podílela na velké revoluční vlně dvacátých let 16. století, která procházela celou střední Evropou a zasáhla jak venkov tak i města.

Kolejkova rozprava v 2. ročníku, „České národní politické hnutí na Moravě v letech 1848 až 1874“ je prvním marxistickým pokusem o analýzu složité otázky národního hnutí na Moravě, které dosud naše historická věda, zaměřená převážně na dělnické hnutí a na národní hnutí